

עבודת גמר בענין חשיבות י"ג העיקרים לרמב"ם וביאור הפיוטים "אדון עולם", "יגדל"

תוכן ענינים

1	הקדמה נצרכת
2	לוח ראשי תיבות
2	צורת העבודה
3	הקדמה לפיוט "אדון עולם"
5	פיוט "אדון עולם" עם הערות
10	מבוא לפיוט "יגדל" – בענין חשיבות י"ג העיקרים לרמב"ם
21	הקדמה לפיוט "יגדל"
24	פיוט "יגדל" עם הערות
34	ארבעה נספחים

הקדמה נצרכת

חיבור זה (ואף צורתו) לא בא מיוזמת המחבר ומרצונו. הוא נכתב כשיעורי בית וכחומר מבחן במסגרת קורס "עריכה תורנית" שעל ידי מכון "לומדה". החיבור כולו נכתב בחיפזון ובאפס פנאי, מבלי רוב הספרים הנצרכים, וללא ישוב הדעת הנצרך (- אינני מאשים בזה את מכון "לומדה"!). הוא אף לא עבר כמעט הגהה. לפיכך, אין המחבר נוטל כל אחריות על הנכתב כאן (בפרט במבוא). אני מסתפק בהערה יחידה זו עבור החיבור כולו.

[תודה למכון "לומדה" ולקרן "מכל מלמדי".]

לוח ראשי תיבות

(אינו כולל את הסימונים לגרסאות הפיוטים בהם השתמשנו, ראה "צורת העבודה")

יסו"ה	הלכות יסודי התורה לרמב"ם
ע"פ	על פי
ע"ז	עבודה זרה
פה"מ	ספר פירוש המשניות לרמב"ם
רש"ר	פירוש הגאון הרב שמשון רפאל הירש ז"ל
ש"ח	פירוש "שירה חדשה" שבסידור "קרבן מנחה"

צורת העבודה

'אוצר הספרים'

לפירוש המשניות של הרמב"ם העתקנו מהוצאת ר"י קפח אך לא הספיק הזמן לעיין ולדייק בלשונו כלל. לספר "משנה תורה" השתמשנו ע"פ רוב בדפוס הישן. השתמשתי בניקוד המצוי לפיוטים, ולא דקדקתי כ"כ על שיבושיו. פירוש הגאון הרב שמשון רפאל הירש ז"ל נמצא לפני בתרגום אנגלי משובש, ולרוב חביבותו אצלי שקדתי בו, וכל ציטוט צריך בדיקה. הבאתי גם מפירוש "שירה חדשה" שבסידור "קרבן מנחה" (הוצאת "אשכול" שנת ה'תשל"ג,

י-ם). לצערי לא הצלחתי לראות את פיוט ר' טביומי שהביא בספר "שני לוחות הברית" (בענין "יגדל"). ראיתי מעט את פירוש היעב"ץ בסידור "בית יעקב", וכמה דברים בשם סידור "שער השמים", ועוד.

גרסאות הפיוטים שהשתמשנו בהם בהערות:

בס"ד השגתי סידור בשם "תפלת החדש - בית שלמה ודוד" לרב שלמה צופיוף, עם שינויים מעניינים (י-ם, שנת ה'תרצ"ד, עמ' מט, נא). וכן ראיתי את "פסח מעובין (הגדה של פסח)" שעל ידי הרב בעל "כנסת הגדולה" דפוס וינציא, המביא את פיוט "יגדל". ראה הקדמות הפיוטים על גרסאות נוספות.

הסימונים למקורות:

עמ סידורים בנוסח עדות המזרח -

תה סידור "תפלת החדש" (שנת ה'תרצ"ד) -

סש שינויים קלים בסידורים השונים -

מה סידור "מועדי השם" (ליוורנו) -

פמ "פסח מעובין" (וינציא, שנת ה'תנ"ב) -

הקדמה לפיוט "אדון עולם":

זהות המחבר:

זהות המחבר לוטה מאתנו. הודפס לראשונה בסביבות ה'ר"נ. מצאתי שהוזכר כבר בפירושי בעל ה"בית יוסף" ריש פרקי אבות.

מקומו בתפילה:

ראשית, ראוי להבהיר שאין "אדון עולם" המשך לפסוקי "מה טובו" שהובאו כבר בסידור רב עמרם גאון ז"ל. לא ראיתי להעתיק דברי ספר "מטה משה" (סי' ל"א) הידועים על מנהג להזכירו בכל תחינה ובקשה (?), משום שלא יתכן כלל שדבריו באו על פיוט "אדון עולם" הידוע בו אנו עוסקים, מצד העתים, ועוד. דבריו אצלי עוד כתעלומה.

פיוט זה נאמר בפתיחת תפילת שחרית הן ע"י האשכנזים, והן ע"י עדות המזרח (אולי מפני לשון "ואעירה כו"). בסידורי חו"ל נוסח אשכנז כתוב לאומרו אחר ערבית של שבת וכיוצא. יוצאי מרוקו וחלק מהאשכנזים אומרים אותו בציבור ובנעימה אחר תפילת מעריב של יום כיפור. וכן יש אומרים אותו לאחר תפילת מוסף של ראש השנה, או שאר כל ימים טובים, אבל לא בשבת. מנהג תימן (וכן מנהג קדום של עדות המזרח) לאומרו יחד וברננה אחר מוסף של שבת ויום טוב. חלק מיוצאי מרוקו אומרים אותו גם בערבית של שבת, ואחר מוסף. בסידור "עבודת ה'" (של "חסידות בלז") כתב לאומרו אחר כל תפילת שחרית. הוא נדפס גם בסוף הנוסחאות המורחבות של קריאת שמע שעל המיטה (אולי מפני לשון "בידו אפקיד רוחי כו"). וראה בהערות פשט אחר לב' לשונות הנ"ל.

ביאור ענינו:

גדלות ד' לאין ערוך וחסדו עם האדם (רש"ר), כענין "רם ד' ושפל יראה כו' (תהלים קל"ח ו')". כלומר, יחס שני החלקים הוא: אמונה - בטחון.

הלכותיו:

בענין אם צריך לברך ברכות התורה מקודם, עיין או"ח סו"ס מ"ו.

כתיבת ההערות:

שלא כקודמים לי, אינני מעמיס בדרך דרוש (כמעט), ולא מבאר ע"פ חכמת האמת. דייקתי בכל מילה להכרעה בין המפרשים, או מחלוקת

עליהם. אזכיר, כי אין ללמוד מלשון הפיוט או מן ההערות לענין הלכה (כמו ד"ה אשר מלך, שהוא נגד שו"ע או"ח סי' רי"ד), ופשוט.

הנוסח :

נוסח הפיוט בו השתמשתי הוא נוסח אשכנז המצוי, וציינתי לנוסח עדות המזרח בשינויים קלים בלבד. וז"ל ספר "תקון תפילה" (בסידור אוצר התפילות), ונראה לכל עין בוחנת שכל החרוזים האלו לא יצאו מידי המחבר, כי אין בהם לשונו ורוחו, לכן יפה עשו סדורי האשכנזים שלא קיבלום, עכ"ל. את נוסח עדות המזרח הבאתי בנספח א'.

המשקל :

יתד ושתי תנועות, יתד ושתי תנועות, בדלת וסוגר.

בְּטָרֵם כָּל יִצִּיר נִבְרָא :	אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מְלֶךְ
אֲזִי מְלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא :	לֵעֵת נַעֲשֶׂה בְּחִפְצוֹ כָּל
לְבַדּוֹ יִמְלֶךְ נוֹרָא :	וְאַחֲרַי כְּכֹלֹת הַכּוֹל
וְהוּא יִהְיֶה בְּתַפְאֲרָה :	וְהוּא הִיָּה וְהוּא הִנֵּה
לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחֲבִירָה :	וְהוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנֵי
וְלוֹ הָעֶז וְהַמְשָׁרָה :	בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תְכֵלִית
וְצוּר חֲבֵלִי בְּעֵת צָרָה :	וְהוּא אֵלֵי וְחֵי גּוֹאֲלֵי
מִנֵּת כּוֹסֵי בְּיוֹם אֶקְרָא :	וְהוּא נְסִי וּמְנוֹס לִי
בְּעֵת אֵישָׁן וְאַעִירָה :	בְּיָדוֹ אֶפְקִיד רוּחֵי
יְדוּד לִי וְלֹא אֵירָא :	וְעַם רוּחֵי גְּוִיָתִי

הערות:

אדון עולם כו' – הפיוט פותח בחלקו הראשון במלכותו וגדולתו עבר הווה ועתיד, והוא בלי קץ ותכלה, ואין דומה לו.

אדון עולם – בלשון ושם אדנות, עיין או"ח סי' ה'. ראה יסו"ה א' ה'. ועי' ברכות ז' ב' באברהם אבינו (- המעשה בגר"א ידוע).

אשר מלך כו' אזי מלך שמו נקרא – הסתירה בין הרישא לסיפא ברורה. וצריך לומר, שהינו מלך גם בלא העולם. ומשיש עולם, גם הבריות ממליכים אותו. ואין בין זה לזה רק קריאת השם בלבד. ולפי זה, כונת ההמשך שבעולם הבא ימלוך לבדו, בביטול עבודה זרה (לפירוש השני של "ככלות הכל" להלן). ומשמע שחולק על תוד"ה אמר ברכות מ' ב' שהובא בשו"ע או"ח סי' רי"ד, שאין מלך בלא עולם (- ומדובר שם על הקב"ה). נקודה זו מבוארת גם ברש"ר, ועוד. ועיין להלן. ודוחק לפרש שפותח בזמן שיש כבר תהו ובהו וכו', רק אין "יצור" עדיין, וראה פרשת מעשה בראשית. אשר מלך – הלמ"ד בפתח, ולפי היעב"ץ בקמץ.

בטרם – הכונה עוד בטרם.

יציר – סש גרסו "יצור" (ראה סידור "שער הרחמים" דפוס שקלוב). וראה "ויבין כל יצור כ"א יצרתו" שבתפילת יום כיפור, שיש גורסים שם ביו"ד (פועל תחת תואר), וראה ד"ה נברא.

נברא – בתה גרס "ברא".

לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא – לגבי הסתירה, עיין לעיל ד"ה אשר.

לעת נעשה – לא כתוב "בעת" אלא "לעת", משמע שלא מדובר על עשייה רגילה אלא בתיקון סופי, כמו רש"י בראשית א' ז' "ויעש (: תקנו על עמדו והוא עשייתו, כמו ועשתה את צפרניה (דברים כ"א י"ב)", ועיין אב"ע דברים ל"ט ו'. שוב ראיתי שכ"כ גם היעב"ץ. וע"ל ד"ה אשר מלך כו'.

נעשה בחפצו – אולי כונתו שחפצו היינו "אמירה" אצל הקב"ה, כידוע מכמה מפרשים במקום אחר.

כל – בחול"ם, כי אינו נסמך (וראה במפרשים דבר אחר על "כל עצמותי" שבתוך "נשמת כל חי", מדוע הוא בקמ"ץ). הכ"ף דגושה כמובן.

אזי – אולי היו"ד נוספת, ותלוי בנ"ל (ד"ה לעת).

נקרא – בפי הבריות (היעב"ץ, ש"ח), וכן דעת נוטה.

ואחרי ככלות הכל – הכפילות ברורה. ועוד, היכן ראינו שיכלה הכל בעולם הזה, כמו שהעירו רוב המפרשים כאן (ותירוצם, שמדובר רק על עוזבי ד', דחוק). וביאורו, באופן תיאורטי, והכונה לידוע שהקב"ה "מחויב המציאות", והעולם "אפשרי המציאות" (עיין ריש יסו"ה ופה"מ עיקר א' היטב, ולאפוקי מאריסטו).

אי נמי, בעולם הבא (שלא לפי ביאורו הידוע של הרמב"ם פרק י' מהלכות תשובה) ימלוך לבדו, ו"ככלות" היינו עולם ימות המשיח, ו"אחרי ככלות" היינו העולם הבא, רק אז יהיו שמו וכסאו "שלמים", עיין דברים ט"ז י"ד, ע"ל ד"ה אשר. שוב נראה שכיון למדרש פדר"א סוף פרק י', ע"ש. הרש"ר ציין אל יהושע ב' ז' "אחרי כאשר יצאו", ולא הבנתי כונתו, ועיין רד"ק שם.

ואחרי – לפירוש א' הנ"ל, גם אחרי. ולפירוש ב', דוקא אחרי.

ככלות הכל – אינו כ"ף הדמיון, אלא הכונה כאשר סיים, כמו בראשית ב' ב' ועוד, וכנ"ל.

לבדו ימלוך – הלשון ישע"י ב' י"א "ונשגב ד' לבדו ביום ההוא". ועיין אב"ע תהלים פ"ו י' "אתה אלקים לבדך" – שיכחישו ע"ז, כנ"ל ד"ה אשר.

ימלוך נורא – צורת הנהגת מלכותו כ"נורא", ואינו תואר המלך בלבד (רש"ר).

נורא – הלשון נחמיה ט' ל"ב, תהלים ס"ח ל"ו, שם קי"א ט', ועוד. אגב, אם נחשוב שורות "מֶלֶךְ, מֶלֶךְ, ימלוך" כחדא, נמצאו ארבעה חרוזים על גדולתו, לעומת ארבעה חרוזים על חסדו.

והוא היה והוא הווה והוא יהיה – עיין או"ח סי' ה' בכונת שם הוי"ה, ושם נסמן.

בתפארה – כלומר, ועומד בעינו (מפי חכ"א). כאן ובעוד מקומות בפיוט זה, מצאו כמה מהמפרשים כאן רמזים לחכמת האמת.

והוא אחד ואין שני – יש הרבה להאריך בזה, ועיין ברכות סוף כ"ח ב' "כנגד אחד שבקריאת שמע".

והוא כו' להמשיל לו להחבירה – אין מי שיכול להידמות אליו, או אף להיות כ"משנה למלך (כמו יוסף ודניאל)", כך פירש הרש"ר. ועיין ד"ה להמשיל.

להמשיל לו – כן גירסת מה, אבל **שש** גרסו "להמשילו", ולפי זה, יתכן הכונה אין מי שמושל ושולט בעצמאות ממנו. ו"להחבירה", הכונה לחלוק בשלטונו. והוא אחד עם שאר הפיוט (בחלק הראשון) המדבר ממלכותו יתברך.

להחבירה – אין לו חבר. או כנ"ל.

בלי ראשית בלי תכלית – בלא התחלה, ובלא סוף. ואמנם כל שאין לו התחלה אין לו גם סוף, אלא שהאריך.

ולו העוז – רק לו הכח, כמו ישעיה ס"ב ח' "ובזרוע עזו".

והמשרה – ורק לו הממשלה. כנראה "עוז" הוא היכולת, ו"משרה" היינו ה'זכות' (ולא כמוכס העומד מאליו), והבן.

והוא אלי כו' – עד כאן חלק ראשון. מכאן ואילך הפיוט מתחיל לדבר על חסד ד' להחיותו ולהצילו, על דרך תהלים בפרק צ"א.

והוא אלי – לא שהקב"ה מייחד שמו עליו, אלא שהוא לו לאדם משענת חוזק, כמו בראשית ל"א כ"ט "לא אל ידי", ועוד, עיין רש"י שם. א"כ, "אלי" חול.

וחי גואלי – הלשון איוב י"ט כ"ה "אמרתי גואלי חי", ואפשר לבאר בכמה דרכים. ועיין פירוש הרש"ר.

וצור חבלי – ממנו החוזק לסכול חבלי-יסורים (רש"ר), ו"חבל" כמו "חבלי יולדה" הושע י"ג י"ג ועוד. אי נמי, סלע ומעוז שנפל בחלקי (ש"ח), ו"חבל" כמו תהלים ק"ה י"א "חבל נחלתכם", ודוחק.

בעת צרה – בתה ומה גרסו "ביום צרה", והיינו הך.

והוא נסי – ראה ספורנו שמות י"ז ט"ז, וז"ל, (ד' נסי): ד' יהיה רוממותי, כמו "נתת ליראיך נס להתנוסס", כלומר ד' הוא יהיה מעלתי ורוממותי על כל מתקומם, כענין "ובשמך נבוס קמינו" וכענין "ובשמי תרום קרנו", עכ"ל, וכן משמע ברש"ר. אי נמי, עיין רש"י שמות כ' י"ז.

ומנוס לי – הלשון ירמיה ט"ז י"ט. **בעמ וסש** גרסו "ומנוסי" (וכ"כ רב יעקב עמדין), כלישנא דקרא ירמיה שם. עיין תהלים צ"א, ועיין שם י"ד ו' "כי ד' מחסהו".

מנת כוסי – הלשון תהלים ט"ז ה', ועיין רש"י כמה פירושים. והרש"ר פירש מנת גורלי, כפירוש ראשון ברש"י.

ביום אקרא – עיין דברים ד' ז' "בכל קראנו אליו".

בידו אפקיד רוחי בעת אישן ואעירה ועם רוחי גויתי – בפשוטו, הכונה שהאדם מפקיד רוחו ביד ד' בזמן שנתו, וד' משיבה לו בחסדו כשמתעורר בבוקר, כמ"ש ב"מודה אני". ואולי גם ההמשך על דרך זה, ש-ד' לי ולא אירא" מאיבוד נשמתי בשינה. וכן משמעות החרוז והתנועה, ולפי זה השי"ן בתיבת "אישן" קמוצה. אך יש כאן מקום לנטות מהפשט:

לשון "בידו אפקיד רוחי" מתהלים ל"א ו' (וכן דניאל ה' כ"ג נשמתך בידיה), ושם הכונה אמסור נשמתי לרשותו לא רק בשעת השינה, וכמו איוב י"ב י'. וכן לשון ספרי (פנחס ח') "שכל זמן שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו". ועל כן, לפי סידור

"שער השמים" תיבת "ואעירה" קאי אלעיל מניה, והחרוז השני מתחיל "ועם רוחי", וראה דברי הטור או"ח סי' מ"ו גבי ברכת הנותן ליעף כח (וכ"כ ש"ח). וא"כ ודאי שייך אף בניעור כל הלילה. ולפי זה, השי"ן בתיבת "אישן" בפתח. ועיין רמ"א או"ח סי' ו' א', שעצם קשירת הנשמה בגוף הוא נס ופלא.

ד' לי ולא אירא – הלשון תהלים קי"ח ו', ועיין שם כ"ז א'. ועי' חובות הלבבות בפתיחה לשער הבטחון ביאור מדוע דוקא הבוטח בד' לא יירא, משא"כ השם באדם מבטחו, ועי' או"ח סי' ה'.

ד' לי – לעזרה. אגב, רק כעת אחר ההכנה בהכרת רוממתו יתברך, עובר הפיוט מכינוי לאזכרה, שיהא ראוי להזכיר את השם הנכבד.

ד' – עיין או"ח סי' ה' ובריש הפיוט גבי שם אדנות.

ולא אירא – אם תשוב רוחי לגויתי, לפי הפירוש הראשון הנ"ל. אי נמי, בכלל, כמידת הבוטחים בד'.

מבוא לפיוט "יגדל" – ביאור חשיבות י"ג העיקרים לרמב"ם

(מבוסס על דברי חכם אחד, ולא הזכרתי שמו מטעמים מובנים)

פיוט "יגדל" מבוסס על מנין י"ג עיקרים שיצר הרמב"ם ז"ל לראשונה (- כמ"ש בשו"ת חתם סופר אה"ע ב' סו"ס קמ"ח, וגם "ר' טביומ"י שהזכיר בשו"ת יו"ד סי' שנ"ו ודאי אינו מלפני הרמב"ם), וגם מסכים (ע"פ רוב) לביאורי הרמב"ם בעיקרים, על כן נקדים תחילה בציטוט לשון הרמב"ם (אחר שסיים בתיבת העיקרים שלו):

"וכאשר יהיו קיימים לאדם כל היסודות הללו ואמונתו בהם אמיתית, הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה לאהבו ולחמול עליו וכל מה שצוה ה' אותנו זה על זה מן האהבה והאחווה, ואפילו עשה מה שיכול להיות

מן העבירות מחמת תאותו והתגברות יצרו הרע, הרי הוא נענש לפי גודל מריו ויש לו חלק, והוא מפושעי ישראל. וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, וחובה לשנותו ולהשמידו ועליו הוא אומר הלא משנאיך ה' אשנא וכו'.

"וכבר הארכתני בדברים מאד ויצאתי מענין חבורי, אלא שעשיתי כן לפי שראיתי שזה תועלת באמונה לפי שאני אספתי לך דברים רבים מועילים המפוזרים בחבורים רבים וגדולים, היה בהם מאושר. וחזור על דברי אלה פעמים רבות, והתבונן בהם היטב. ואם תשלה אותך מחשבתך שכבר הבנת עניניו מפעם אחת או עשר, ה' יודע שבשקר השלתה אותך. ואל תמהר בו לפי שאני לא כתבתיו איך שנזדמן אלא אחר התבוננות וישוב הדעת ועיון בדעות נכונות ובלתי נכונות, וסכום מה שצריך להאמין מהם ובירורו בטענות וראיות על כל ענין וענין, ומאת ה' אשאל לנחותיני בדרך האמת."

עלינו לברר כמה שאלות: מה הם ה"עיקרים", האם כל הכופר בהן הוא אכן "מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות", ומהי חשיבותם? הנה פתח הרמב"ם בתיאור עיקריו, לא כדברי חיזוק או התעוררות, אלא כמעכבים בדיעבד לדת. וסיים להיפך, שאי אפשר להבינם אף בעשר פעמים (וראה פה"מ בעיקר הז'). והסתירה ברורה, אם צריכים כ"כ להתבוננות, איך יתכן להיות אפיקורוס בפקפוק באחד מהן? וראה היישוב להלן.

מספרי רבותנו האחרונים ז"ל משמע שביארו את כוונת הרמב"ם כאן בדרך מסויימת, והיה ראוי, כמובן, להקדים את ביאור דעתם לביאור דעה (אפשרית) מנוגדת. אך מכיון שהבנתי בדבריהם היא כה חסרה, חששתי שמא תיראה לשוני כזלזול אף בבעלי הדיעה ההיא, לכן בחרתי לבאר את דעתי בלבד. ומכיון ששני

הדיעות הם הפכים גמורים, ודברי האחרונים ז"ל ידועים, הלא בספרתם, יוכל כל לומד לברר את דעת הניגוד בקלות.

פירוש כונת הרמב"ם לעניות דעתי כך היא: ניתן לוודא את אמיתות התורה מתוך השכל האנושי לבד. כן כתב במורה הנבוכים א' א'. ונכפל בקיצור ביסו"ה פרק ד' ח', וז"ל, נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו האל. והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו ועל צורה זו נאמר בתורה "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", כלומר שתהיה לו צורה היודעת ומשגת הדעות שאין להם גולם עד שידמה להן, ואינו אומר על צורה זו הנכרת לעינים שהיא הפה והחוטם והלסתות ושאר רושם הגוף, שזו "תואר" שמה. ואינה הנפש המצויה לכל חיה שבה אוכל ושותה ומוליד ומרגיש ומהרהר, אלא הדעה שהיא צורת הנפש ובצורת הנפש הכתוב מדבר. כו', עכ"ל.

ואף חובה לעשות כן (ראה לשון ריש יסו"ה "לידע", ופירט יותר בלשונו ריש ספר המצות לרמב"ם, עיין "ציונים" שבמהדורת פרנקל שם שצריך להיות גם משוכנע באמיתות ד', ועיין הלכות אסורי ביאה פרק י"ד ג'). ולפי הרמב"ם ז"ל הדרך לזה היא בפילוסופיא, והוא הנקרא "פרדס" בלשון חכמים (יסו"ה סוף פרק רביעי, א"ע הל' תלמוד תורה פרק א' י"ב).

אך מכיון שכל הניגוש לחקירה מחוייבת זו בלא שיוקדמו לו י"ג יסודות אלו שמנה הרמב"ם מועד לסכנה שיבוא, בסופו של תהליך, לכפירה בתורה, להיות "מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות", לכן מחוייב מקודם לקבל ולהאמין ב"ג הפרטים הללו באמונה בלבד (כ-"אקסיומה") ובלא חקירה, כדי להבטיח את יהדותו. וז"ל הרמב"ם הלכות ע"ז פרק ב' ג', ולא ע"ז בלבד

הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה, אלא כל מחשבה שגורמת לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו, כו'. כיצד. פעמים יתור אחר ע"ז. ופעמים יחשב בייחוד הבורא, שמא הוא שמא אינו. מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. ופעמים בנבואה, שמא היא אמת, שמא אינה. ופעמים בתורה, שמא היא מן השמים, שמא אינה. ואינו יודע המדות שידון בהם עד שידע האמת על בוריו, ונמצא יוצא לידי מינות. כו', עכ"ל. רעיון זה נמצא גם במהרש"א ברכות ח"א י"ז א' ד"ה גמור. ועיין הקדמת מורה הנבוכים, והלכות ע"ז פרק ב' סוף ה'.

רק לאחר שיסיים את חקירתו בענפים של התורה, יוכל לבא גם אל חקירת העיקרים שלה. ואין להפוך סדר זה, משום שבירור העיקרים מצריך הרבה יותר זמן ועמל, כמו שכתב בפה"מ שם. וזהו שכתב הרמב"ם בעיקר השביעי "או בספר שאחבר אותו בפירושי אלו היסודות", כי גם את העיקרים ניתן להוכיח בשכל, כמבואר היטב בספר מורה הנבוכים (ואכן שיקע בו הרבה מזה).

וראה מורה הנבוכים ג' כ"ח, וז"ל, ממה שצריך שתתעורר עליו הוא שתדע, שהדעות האמתיות אשר בהם יגיע השלמות האחרון, אמנם נתנה התורה מהם תכליתם וצותה להאמין בהם בכלל, והוא - מציאות האלוה ית', ויחודו, וידיעתו, ויכלתו, ורצונו, וקדמותו - אלו כולם תכליות אחרונות כו'. ועוד צותה התורה להאמין קצת אמונות שאמונתם הכרחית בתיקון עניני המדינה, כאמונתנו שהוא ית' יחר אפו במי שימרהו - ולזה ראוי שייראו ויפחדו ממרות בו, עכ"ל - הרי שאין י"ג העיקרים אלא אמצעי.

אך מבחינה הלכתית, אין לכלל י"ג העיקרים של הרמב"ם שום חשיבות, ולכן גם הרמב"ם עצמו לא שינה או הוסיף על גדרי "אפיקורס" שנתבארו בש"ס גבי ליהנות משחיטתו, או להמית ע"פ עדותו, ואדרבא העתיק דברי התלמודים (עיין הלכות עדות י"א י', שחיטה ד' י"ד, גזילה ואבדה י"א ב', אבל א' י', ועוד). ולעולם, עבור אלו הבוחרים להאמין בתורה בלא חקירה כלל (נגד דעת הרמב"ם, עיין בהגר"א יו"ד קע"ט סקי"ג, ועוד), אין חשיבות העיקרים אלא לשינון וזכירת התורה. אך דורו ומקומו של הרמב"ם לא כן כידוע, ראה היטב גם אגרת הרמב"ן ז"ל אל חכמי צרפת הפותח במילים "בטרם אענה" (וזה יסוד גדול בכל כתבי הרמב"ם), והרמב"ם לא חש לפרש. ויתבאר עוד להלן.

תפוצתם של פיוט "יגדל", והצהרת "אני מאמין" שבסידור - ראה נספחים ב' וג', אחר דור הרמב"ם (ועוד) גם אצל אלו אשר אינם מבינים אף את שפת החקירה כלל, היא מפני שראו בה קבלת עול מלכות שמים כמו קריאת שמע. הוא אף הפך כינוי לנשמת היהדות, וזה לשון ספר דינים והנהגות חזון איש (יו"ד ט' כ"א), כשנשאל אם ליכנס לשותפות בעסק של קולנוע

כששמירת שבת מובטחת, השיב [תרגום:] "וכי לעקור את כל הי"ג עיקרים אינו כלום?", "עכ"ל.

העדפת מניינו של הרמב"ם על פני מניינם של אלו החולקים עליו עיקרו משום שמספרו גדול ממספרם, כוללם יחד כמעט, והוא אף אבזה דכולהו (הרס"ג, ורבנו חננאל (שהביא רבנו בחיי על שמות י"ד ל"ד) לא סחו על "עיקרים" על דרך הרמב"ם, יעויין בתוך דבריהם). רב אבא מרי הירחי בספרו "מנחת קנאות" (עמ' 5), בעל "אור השם", רב יצחק אברבנאל ועוד, באו לאחר הרמב"ם – וגם את דבריהם יש, ואפשר, לבאר כביאורנו (ברמב"ם).

גם לפי הרמב"ם עצמו, אין טעות (ומכל שכן לא חוסר ידיעה, וכן מפורש במורה הנבוכים א' ל"ו גבי הגשמה, וכ"כ חובות הלכות שער היחוד פרק י' ד"ה אך המדות) בי"ג העיקרים הללו נותן לאדם שם "אפיקורס", כל עוד לא פרק עול מצות מעל צוארו (וגם דברי הרמב"ם שבהלכות ע"ז הנ"ל בכלל). לכן גם בהלכות אסורי ביאה פרק י"ד ב' לא פסק שצריכין להודיע את העיקרים לכל הבא להתגייר, ודי בקבלת מצוות בלבד. אפילו טעות בכל דרך פסק ההלכה במצוות (כאשר מצויים טובא טענות אלו בין החכמים והקהילות והעדות אלו על אלו) אינו מוציאו משם ישראל, אף דתנן אבות "שגגת תלמוד עולה זרון". ואדרבא, דוקא בנצרות ובאסלם הארורים ישנם "דוגמות", כלומר הנחות שאי אפשר לקנותם אלא ב"אמונה" תפלה עיוורת,

ריקה מכל שכל אנושי, ושבלעדיה תתבטל כל דתם¹. אבל תורתנו אינה הפקר כשיחה בטלה שלהם, ואין לנו אלא מה שקבעו חז"ל (עיי' דברי הרי"ף על יבמות דף צ"ב ב'). ואפילו החוקר עצמו, אין קפידא דיעבד אם ממעט בסימני ותנאי המשיח, הגאולה, תחית המתים, וכו' (היפך המפורסם). גם אין חיוב לחכות למשיח "בכל יום", עיי' הערות על פיוט "יגדל" שאין לזה מקור. גם אם יכפור אותו חוקר בעיקרים עצמם חלילה, יתהפך ל"מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות" רק לאחר זמן. בינתיים, גם אם הוא "טריפה (רוחני)", עודנו ישראל כשר לכל הדינים, בין לעדות נפשות, בין לשחיטה לכל ישראל, ועוד (כנ"ל ברמב"ם הלכות עדות ושחיטה וגזילה וכו').

אפילו הרמב"ם ז"ל, יוצר העיקרים בעצמו, מצמצם פירוש עיקר "השגחה פרטית" (עיקר י"א) מן המפורסם, וז"ל מורה הנבוכים ג' נ"א, הלא בארתי לך שזה השכל אשר שפע עלינו מהאלוה ית' הוא הדיבוק אשר בינינו ובינו. והרשות נתונה לך, אם תרצה לחזק הדיבוק הזה – תעשה, ואם תרצה להחלישו מעט מעט עד שתפסקהו – תעשה. כו'. ודע שאתה – ולו היית החכם שבבני אדם באמיתת החכמה האלוהית – כשתפנה מחשבתך למאכל צריך או לעסק צריך, כבר פסקת הדיבוק שהוא אשר בינך ובין האלוה ית' ואינך עמו אז, וכן הוא אינו עמך, כי היחס ההוא אשר בינך ובינו כבר נפסק בפועל בעת ההיא, עכ"ל, וע"ש היטב פרק י"ז, נ"ב. (ודרכי משה ריש או"ח כתב להיפך בשם מורה הנבוכים בתרתי, וצע"ג). וכ"כ הרלב"ג.

---

¹ ויתכן אולי לשער שהרמב"ם כתב את י"ג העיקרים באותה עת שהנוצרות והאסלם קבעו לעצמם "עיקרים" לראשונה, דוקא כדי ללמדנו שהעיקרים אינם המטרה, אלא האמצעי, וכמבואר כאן.

וגבי תחית המתים (עיקר י"ג) נמי, ידוע הספק בדעת הרמב"ם ע"פ דיוק לשונו בפה"מ, ופירוש לשון "נפש" בכל מקום בדברי הרמב"ם, ומורה הנבוכים ב' כ"ז. אני דן כעת במכתב על תחית המתים (מצאתי עותק פיזי מהימן באיחור רב).

אף בלא הרמב"ם ז"ל, ידועים גם דברי ר' הלל סנהדרין צ"ח ב' "אין להם משיח לישראל כו'", וסותר לעיקר הי"ב (וכבר הקשה כן שו"ת חתם סופר הנ"ל, והסיק כדברינו). ורבים נתקשו במדרשים דמשמע שמשיח גדול ממשה רבנו אפילו בנבואה (לולי תירוץ הזוה"ק בשרש נשמתם), ונבוכו בדברי חז"ל ברכות ל"א ב' שקול שמואל כנגד משה ואהרן, וסנהדרין י"א א' "כמשה רבינו", ראה העיקר השביעי. ועיין לשון הרמב"ם הלכות תשובה ט' ב' שמשיח "קרוב למשה רבנו". ויש שכללו מדעתם בתוך העיקר השמיני גם אמונה בכל דברי חכמי דור ודור אף לאחר חתימת התלמוד, ואמונה בכל פרט המיוחס לחכמת האמת, ועוד ידם נטויה. וידוע המו"מ אם חז"ל כיוונו כל הטבעים כו'. הגע עצמך, האם כל אלו שחסר להם אחד מן העיקרים **בדורנו** "חובה לשנותו ולהשמידו (לשון הרמב"ם בפה"מ)", אתמהה. ובאמת הכופר בתחית המתים אין לו חלק לעולם הבא (משנה ריש פרק חלק בסנהדרין), לא מפני שהוא אפיקורס, שהרי המשנה מונה הלאה "והאפיקורסים" סתם, אלא מפני המפורש שם בגמרא שהוא קנס מידה כנגד מידה.

ובשביל מי שאינם חוקרים, יש מקום לומר שגם אמונת הגאולה ותחית המתים שורשם עיקר אך בשביל הכרת הטוב (וכיו"ב). אף אמונת בריאת העולם יש לדון אם היא עיקרית, וראיתי בפה"מ קפח הוספה בכתב ידו של הרמב"ם ב'עיקר' הרביעי על

זה, ואכמ"ל. ואמונת עוה"ב, גמול ועונש, והגאולה אינם נצרכים לעיקרים עבור העובדים את ד' 'לשמה', עיין פרק י' מהלכות תשובה (אלא דצריכא לתרוייהו כידוע, על דרך הירושלמי ברכות סוף דף ס"ז א', עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה, שאם באת לשנוא, דע כי אתה אוהב, ואין אוהב שונא. עשה מיראה, שאם באת לבעט, דע כו', ועיין פה"מ אבות א' ג').

ומעשים שבכל יום בטויעים שכביכול איבדו חלקם לעולם הבא לגמרי, ועדיין מתמידים בקיום כל המצוות, אף שמעולם מעורב בכל מצוותיהם 'שלא לשמה'. והביאור, כמ"ש הרמב"ם (הל' תשובה שם) שעבודת ד' דומה לנישואין, שאין מצפים לגמול כלל, אף שאינו "חסד של אמת" כמובן, וגם קיום מצוות ד' הוא "אהבה שאינה תלויה בדבר". עי' ראש השנה ד' א' שישאל אין תוהא על הראשונות אף בלא שכר, ע' חו"ב ברכות כ"ח. ועיין חגיגה ט"ו, מתי בדיוק בתהליך יציאתו נחשב 'אחר' כגוי. ועי' אדר"נ פרק ה' מעשה דתלמידי צדוק ובייתוס, היפך המפורסם.

בכלל, ההבדל בין שאלת חכם להטחת דברים של אפיקורס, אינה אלא בכונה, ולא בתוכן, עיין על דרך תלמיד ורבו מנחות ס"ח ב' "צהבו פניך שהשבת את הזקן". אפילו קושיא חזקה, כמו "אטו אנבא דחמרא קלטינהו (פסחים סוף נ"ב א') " אינה חוצפה התם, והוא הדין לנידון דידן. וכן איפכא, עיין סנהדרין ס"ג ב' ליצנותא דע"ז שריא. ולשון הקדמונים "אין טעם ברצון".

והאמת גם על דעת הרמב"ם, שהדורש רק יהדות, ולא "יסוד היסודות ועמוד החכמות", חייב בדיעבד רק "לידע שיש שם מְצוּה" (שמנהיג העולם), ואידך פירושא הוא, זיל גמור. אבל

בלא אמונה זו, חז"ל ראו מעשיו כ"מעשה קוף". אפילו גדרו "קטני אמנה" אינם ענין לעיקרים, ע' סוטה סוף מ"ח ב'.

יסודה של הפילוסופיא החלה, ואף פשטה למאוד, הכל ממש בזמן חז"ל, ובכל זאת לא טרחו ז"ל לסדר פירוכות או אפילו תשובות עליהם כסוגיא קבועה, לא כהלכה, ולא כאגדה מוחלטת, או ברורה. ולא אמרו מעולם "מומר לעיקרים", אלא "מומר להכעיס", ו"מומר לתאבון". ושניהם פירושם הוא בחירה להפקיר שמירת מצוות מעשיות, הן חסר הן יתר. גם "מומר לדבר אחד" שאמרו (בכורות ל' ב') אינו מדבר בתחית המתים, או בביאת המשיח, רק בקיום המצוות הנלמדים מהתורה, וכמפורש בהמשך הלשון שם, "אפילו קל וחומר אחד, אפילו דרשה אחת, כו'", וכ"כ הביאור הלכה סו"ס ש"ד ד"ה א"י.

ומצינו כמה לשונות לחז"ל בשימוש על הכופרים, וכולם על דרך זה בלבד. "מין" הכונה לנוצרים כידוע, ואף שיש כמה וכמה מיני "מינים", ובאסייתית אף אין עושים אותו האיש כאלוה, הצד השווה שבכולם אחת היא; טענתם שאין חיוב לשמור מצוות, עפרא לפומייהו. ובכלל זה גם כל סוגי המוסלמים המרובים ימ"ש, אף מי שאינו משתחוה לחול ולירח (ואכמ"ל). ועיין מורה הנבוכים א' ל"ו גבי הנוצרים. רק לעיתים קראו ז"ל "מין" גם לכופרים בהשגחת ד' (למטה מהגלגלים), מכיון שמתוך זה כפרו בזמנם גם בחיוב שמירת מצוות, כדמוכח בגמרא. גם "משומד" ו"מומר" סתם לעתים היינו מין. דין "מוסר" מטעם אחר כמובן.

ומחלל שבת שעשאוהו ז"ל כגוי לכל דבריו, היינו בפרהסיא, וברגיל, לעומת עובד ע"ז, שאפילו באינו רגיל, ואפילו בצנעה.

החילוק בין שניהם מובן בסברא, ומשום פריקת עול מצוות בלבד, ולא דברי אמונה כלל, אפילו זה העובד ע"ז. וז"ל הרמב"ם הל' ע"ז פרק ב' ד', מצוות ע"ז כנגד כל המצוות כולן היא. כו'. הא למדת, שכל המודה בע"ז כפר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים, כו'. וכל הכופר בע"ז מודה בכל התורה כולה. והיא עיקר כל המצוות כולן, עכ"ל.

[כ"ז כמחתה על הגחלים, בלא עיון היטב בסוגיות, ואף שראיתי מקומות בגמרא ורמב"ם דמשמע מהן להיפך, מקופיא נראה באופן כללי כמ"ש, ולא באנו לפסוק הלכה, רק לבאר מדוע לא הובאו העיקרים כהלכה בכל הפוסקים (כגון או"ח סו"ס ש"ו).]

העיקר כדברי הרמב"ם בעצמו, פה"מ סוטה ג' ג', וז"ל (גבי מחלוקת ר"ש ורבי אם הזכות תולה למים המאירים), אם נחלקו חכמים באיזה השקפה ודעה שאין תכליתה מעשה מן המעשים הרי אין לומר שם הלכה כפלוני, עכ"ל. וכ"כ בפה"מ סנהדרין י' ג', וז"ל, כל מחלוקת שתהיה בין החכמים ואינה תלויה במעשה אלא קביעת סברה בלבד אין מקום לפסוק הלכה כאחד מהם, עכ"ל. וכ"כ בפה"מ שבועות פרק א' ד'. אין סתירה, וכנ"ל.

וראה ריטב"א ראש השנה ט"ז א' בענין אסמכתא בקראי, שכותב על דעת רבנו הרמב"ם (בהקדמת פירוש המשנה) שהיא "דעת מינות", וכונתו רק חשש על העתיד, ולאחרים. כמדומני שגם רוב המחלוקות על 'השקפות-עולם' מעולם לא עסקו בעצמם של הצדדים השונים, רק נבעו מחששות שמתוך הדיעה ההיא יבואו בסופו של דבר לעקור את קיומן של ההלכות המעשיות. כך חזינן במחלוקות עם ש"צ, הרפורמים, ה"חסידות", דרך הישיבות, תנועת המוסר, וכולי, כמובן, כל אחד לפי ענינו.

ולדברינו ברור שאין לעיקרים קשר עם י"ג מידות וכו' (כמו ששמעתי בשם ספר "שני לוחות הברית"), אף שהמספרים זהים (אולי). וכבר ידוע שו"ת רדב"ז (סי' שמ"ד) שתמה על הרמב"ם, וסיים שכל התורה מפי הגבורה, וכולה עיקר ולא טפלה. וכן כתב החתם סופר שם (בו פתחנו המבוא) לחלוק על הרמב"ם בתוקף. אבל לפי דברינו בהכרת זמן הרמב"ם מבואר שגם הרמב"ם לא כיון מעולם לדבר אחר, ואתי שפיר בס"ד.

נשוב לפיוט "יגדל": השתא שנתבררה לכאורה כונת הרמב"ם ז"ל ביי"ג העיקרים, למדנו שאין עיקר תועלת הפיוט בהבנתו הפילוסופי כסדר עלה ועלול, כי לרוב אנשי דורנו נחשבת הפילוסופיא כ"ילדי נכרים" (כמ"ש הגר"א בחלקים המצונזרים לביאורו על ישעיה). ואין מגמתי למיעוט האנשים (- תלמידי הרמב"ם וחוקרי העתים).

נמצא שעיקר חשיבותם של י"ג העיקרים של הרמב"ם עבורנו היא בדרך זכירת גופי תורה, וקבלת עול מצוות, על דרך "אודיע אמונתך בפי (תהלים פ"ט ב')", וגם פיוט "יגדל" בגורל הזה. וז"ל ק"א חזו"א ח"א סי' י"ד, רב הרגלי לערוך את החיים בודאות גמורה של י"ג העיקרים שעם ישראל עליהם נטעו הקנו לי אהבת התורה בלי מצרים, עכ"ל.

גם הזמן שהוקצב לי אינו מאפשר את חקירת העיקרים ע"פ כונת הרמב"ם עצמו, אלא בדרך ה"פשט", על כן העתקתי רק מעט בכל חרוז מפה"מ וכיוצא, בלא הקפדה בכל מילותיו השקולות, וצינתי רק לחלק משאר כתבי הרמב"ם, והשמטתי לגמרי את ההסבר הפילוסופי להדיוטות (לעתים גם מפה"מ), ואת בעלי הפלוגתא שלו, כרבי חסדאי (ושני טעמים אלו, תרוייהו צריכי).

הקדמה לפיוט "יגדל":

זהות המחבר:

הרב יוסף שלמה הרופא (היש"ר) מקנדיא בספרו "נובלות חכמה" משער (כנראה בגלל יופיו של הפיוט) שהוא התחבר בידי רב שלמה אבן גבירול. יש להעיר על זה, שרש"ג נפטר לפני שהרמב"ם נולד (ראה מבוא). אחרים העלו לטעון שמחברו הוא "יחיאל ברב ברוך", ע"פ הפיסקה הסופית "יחיה אל ברב חסדו ברוך". אך אין לנו כל ידיעה על קיום איש כזה במקום ובתקופה ההיא. כמובן, אין צורך לבטל את ה"השערה" של מו"ל סידור היעב"ץ, לפיה מחבר הפיוט הינו הרמב"ם ז"ל בעצמו. הטעם היחידי להבאת ה"השערה" זו בחכמים מאוחרים יותר, מפני שהוטעו לחשוב שדברי המו"ל הם מדברי היעב"ץ עצמו. התגלה סידור איטלקי המייחס אותו לרב דניאל בן יהודה דיין הכהן ז"ל מרומא סביב שנת ה'קמ"ג. החוקרים נוטים להאמין דוקא לו.

מקומו בתפילה:

פיוט זה נאמר ע"י האשכנזים בפתחה לתפילת שחרית יחד עם "אדון עולם" (ואחריו) [מנהג "חסידות קרלין" לפי סידור "בית אהרן" (ועוד) לקרוא את י"ג העיקרים תחתיו מפני התנגדות האריז"ל, ראה להלן], וע"י עדות המזרח בציבור ובנעימה בסוף (או תחילת) תפילת ערבית של שבת (ויום טוב), ראה ספר סדר היום. מנהג תימן "שאמי" לאומרו בתוך סדר "קבלת שבת", ומנהג "בלדי" לאומרו אחר ערבית של שבת. יש קהילות שאומרים אותו אחר תפילת מעריב של יום כיפור בציבור ובנעימה, עם או בלי "אדון עולם". יוצאי מרוקו אומרים אותו בישיבה בשחרית של שבת לפני "ברוך שאמר", וגם כשמלווים את החתן ב"שבת חתן". שמעתי שיש

אומרים אותו גם בעת קבורת המת, כיון שמוזכרת בו אמונת תחית המתים. ראה פיוט נוסף על סדר העיקרים בנספח ד'.

ביאור ענינו :

ראה במבוא (ותחילת וסוף ההערות).

הלכותיו :

בענין אם צריך לברך ברכות התורה מקודם, עיין או"ח סו"ס מ"ו. בענין פסק הלכה ע"פ הפיוט והערותיו, עיין המבוא.

כתיבת ההערות :

ראה תחילת וסוף המבוא. הרב ישראל פלס שליט"א הראה לי שלושה כתבי יד מוקדמים של סידור נכד המחבר : א, לונדון 616 (5633) משנת קמ"ג. ב, לונדון 617 (12444) משנת ה'ק"מ, דף 479 א – ב. ג, ונציא קהילה 85 (33551) משנת ה'קנ"ח, דף רלג – ד. כיון שאלו הגיעו אלי בשלב מאוחר של העבודה, השתמשתי בהם רק מעט (במקום עניין), ללא היחס הראוי, עם הכינוי הכולל "כ"י".

הנוסח :

נוסח הפיוט בו השתמשתי הוא נוסח אשכנז המצוי, וציינתי לנוסח עדות המזרח בשינויים קלים. עיין ספר "תקון תפילה" (מסידור אוצר התפילות) לגבי נוסח עדות המזרח, שאינו ע"פ המשקל.

התנגדות :

עיין משנה ברורה סי' ס"ח סק"ד בשם האריז"ל (עיין שער הכונות דרושי עלינו ונוסח התפילה, דרוש א' דף נ') שלא לאומר. יש כמה צדדים בכונתו, ואין בידי המחבר להכריע ביניהם, ואכמ"ל בזה. ואכן, בסידור התפילה של הגר"ז מליאדי הוא הושמט (יחד עם נוסח "אני מאמין" – ראה נספח ב'), וגם "חסידים בסטון" ועוד נמנעים

מאמירתו. בספר "חמדת הימים" (דפוס קושטא תצ"א (דפוס ראשון) דף מ"ח א') כתב כמין "פשרה" זרה מדעתו, להתחיל במילים "הנו אדון עולם" ואילך, והפולמוס על גוף ספר זה כבר ידוע.

המשקל:

שתי תנועות ויתד, שתי תנועות ויתד, ושתי תנועות בדלת וסוגר.

1. יְגַדֵּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח, נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאֹתוֹ.
2. אַחַד וְאֵין יְחִיד פְּיחֹדוֹ, נְעָלָם וְגַם אֵין סוּף לְאַחַדוֹתוֹ.
3. אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוֹף וְאֵינוֹ גּוֹף, לֹא נֶעְרַךְ אֵלָיו קִדְשָׁתוֹ.
4. קִדְמוֹן לְכָל דְבָר אֲשֶׁר נִבְרָא, רֵאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ.
5. הֵנוּ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל נוֹצָר, יוֹרָה גְדֻלָּתוֹ וּמְלֻכוֹתוֹ.
6. שְׁפַע נְבוֹאָתוֹ נְתָנוּ, אֶל אַנְשֵׁי סְגָלָתוֹ וְתַפְאָרָתוֹ.
7. לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשָּׁה עוֹד, נְבִיא וּמְבִיט אֶת תְּמוּנָתוֹ.
8. תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל, עַל יַד נְבִיאָוּ נְאֻמָּן בֵּיתוֹ.
9. לֹא יַחְלִיף הָאֵל וְלֹא יִמִּיר דָּתוֹ, לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ.
10. צוּפָה וְיוֹדֵעַ סִתְּרִינוּ, מְבִיט לְסוּף דְבָר בְּקִדְמָתוֹ.
11. גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמַפְעָלוֹ, נוֹתֵן לְרֶשַׁע רַע כְּרֶשַׁעַתוֹ.
12. יִשְׁלַח לְקִץ הַיָּמִין מְשִׁיחָנוּ, לְפָדוֹת מְחַפֵּי קִץ יִשׁוּעָתוֹ.
13. מֵתִים יַחֲיֶה אֵל בְּרַב חֶסְדוֹ, בְּרוּךְ עַדֵי עַד שֵׁם תְּהַלְתָּו:

הערות:

יגדל כו' – פותח ומסיים בשבחים, וכל גוף האמצע מפה"מ לרמב"ם סנהדרין פרק חלק ברשימת י"ג "עיקרים", עיין המבוא.

יגדל אלקים חי – עיין הרש"א ברכות סוף ל"ב א' היטב.

יגדל – ע"פ דברים ל"ב ג', במדבר י"ד י"ז.

אלקים חי – הלשון ישעיה ל"ז י"ז, וגם מלכים ב' י"ט ד'. ועיין רד"ק ירמיה י' י'.

וישתבח – יתהלל.

נמצא ואין עת אל מציאותו – הוא "מעל הזמן", על כן אין שייך בו שינוי, עיין מורה הנבוכים ב' י"ג, יסו"ה א' י"א. ולא די לפייטן בלשון חז"ל "אין העולם מקומו". ואינו ענין למה שכתב לקמיה "אין ראשית לראשיתו". ושאר פירושי המפרשים כאן אינן נראים.

פה"מ: היסוד הראשון מציאות הבורא ישתבח. והוא, שיש שם מצוי בשלמות אופני המציאות, והוא עלת מציאות כל הנמצאים, ובו קיום מציאותם, וממנו נמשך להם הקיום. ואלו נתאר סלוק מציאותו כי אז בטלה מציאות כל נמצא ולא ישארו קיימים במציאות, ואלו נתאר סלוק כל הנמצאים זולתו, כי אז לא תבטל מציאותו יתעלה, ולא תחסר, כי הוא יתעלה בלתי זקוק במציאותו לזולתו, וכל מה שזולתו מן השכלים כלומר המלאכים וגרמי הגלגלים הכל זקוק במציאותו אליו.

אחד – עיין דברים ו' ד' "שמע ישראל כו'", וש"נ.

ואין יחיד כיחודו – בכ"י "ערך כיחודו". ועיין יסו"ה.

נעלם – אינו ענין ל"נוכח" ו"נסתר", ראה איוב כ"ח כ"א. ועי' פסחים נ' א' (ספ"ג) "זה שמי לעלם". הלמ"ד קמוצה, לשון הווה.

וגם אין סוף לאחדותו – הכונה שאין בו הרכבה, עיין ירמי' כ"ג כ"ד "הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא". ועיין יסו"ה א' ז'.

וגם אין – הגירסא בכ"י "ואין סוף", בציר "וגם".

אין סוף – כן גירסת מה, ובכ"י "ואין קץ".

פה"מ: היסוד השני אחדותו יתעלה. והוא, שזה עלת הכל אחד, לא כאחדות המין ולא כאחדות הסוג, ולא כדבר האחד המורכב שהוא מתחלק לאחדים רבים, ולא אחד כגוף הפשוט שהוא אחד במספר אבל מקבל החלוקה והפיצול עד בלי סוף, אלא הוא יתעלה אחד, אחדות שאין אחדות כמוה בשום פנים.

אין לו דמות הגוף ואינו גוף, לא נערך אליו קדושתו – לשון הפיוט בנוי ע"פ ישעי' מ' כ"ה "ואל מי תדמיוני ואדמה יאמר קדוש", ואתי שפיר קושיית המפרשים כאן מה ענין הסיפא לרישא. הכונה בפיוט היא שאין דמיון, לא אליו, ולא לקדושתו (ש"ח). וכונת הפסוק גופיה, שאצל הקב"ה מיהא יש סתירה בין גוף לקדושה, ועיין אב"ע שם (וראה להלן ד"ה לא נערך).

אין לו דמות הגוף ואינו גוף – ראה ביאור הלשון בפה"מ, ועיין יסו"ה א' ז' - י"ב.

לא נערך אליו קדושתו – הלשון ישעיה מ' י"ח. והוא כדברי חז"ל בראשית רבה צ' ב' "קדשים תהיו. יכול כמוני, ת"ל "כי קדוש אני ה' אלהיכם"; קדושתו למעלה מקדושתכם". ועי' נדה ל"א א'.

נערך – הרי"ש בחול"ם, ובס"ש נוסף וי"ו.

פה"מ: היסוד השלישי שלילת הגשמות ממנו. והוא, שזה האחד אינו גוף ולא כח בגוף, ולא יארעוהו מאורעות הגופים כגון התנועה והמנוחה, לא בעצם ולא במקרה. ולפיכך שללו ממנו עליהם השלום החבור והפירוד ואמרו לא ישיבה ולא עמידה לא עורף ולא עפוי, כלומר לא פירוד והוא עורף, ולא חבור כי עפוי מן ועפו בכתף פלשתים כלומר ידחפום בכתף להתחברם בהם, ואמר הנביא ואל מי תדמיון אל וכו', ואל מי תדמיוני ואשוח וכו', ואלו היה גוף כי אז היה דומה לגופות, וכל מה שבא בספרים מתאריו בתארי הגופות כגון ההליכה

והעמידה והישיבה והדבור וכיוצא בזה הם כולם דרך השאלה, וכמו שאמרו דברה תורה כלשון בני אדם. [ועיין מבוא ד"ה גם].

קדמון לכל דבר אשר נברא – עיין ההוספה בפה"מ כאן בחידוש העולם. ועי' מורה הנבוכים ב' י"ג, ועיין לעיל ד"ה נמצא.

ראשון ואין ראשית לראשיתו – עיין ישעיה מ"ד ו' "אני ראשון ואני אחרון", ועיין שם מ"א ד' "אני ד' ראשון כו'", ועיין אב"ע שם מ"ג י'.

ראשון – ראה מעשה בראשית, ועיין אב"ע תהלים צ' ב'.

פה"מ: היסוד הרביעי הקדמות. והוא, שזה האחד המתואר הוא הקדמון בהחלט, וכל נמצא זולתו הוא בלתי קדמון ביחס אליו, והראיות לזה בספרים הרבה. וזה היסוד הרביעי הוא שמורה עליו מה שנאמר מענה אלהי קדם. [הוספה מאוחרת: ודע כי היסוד הגדול של תורת משה רבינו הוא היות העולם מחודש, יצרו ה' ובראו אחר ההעדר המוחלט, וזה שתראה שאני סובב סביב ענין קדמות העולם לפי דעת הפילוסופים הוא כדי שיהא המופת מוחלט על מציאותו יתעלה כמו שביארתי וביררתי במורה.]

הינו אדון עולם – ראה בהערות בריש פיוט "אדון עולם". והקשו כאן כל המפרשים, איך שינה הפייטן מדברי הרמב"ם בפה"מ, ואת עיקר ה"עיקר" השמיט. הלא הרמב"ם שם לעיקר לעבוד רק את ד', ולא ע"ז. וי"ל, שלא אמר "אדון עולם הוא", רק "הינו אדון עולם", כלומר שבדבורו ממליך הקורא את הקב"ה ב"עולם" לבדו. וכבר שנינו, "כל הכופר בע"ז, כאילו מודה בכל התורה כולה". ולפי גירסת "וכל נוצר" מתורץ באופן אחר. וע"ל ד"ה אחר.

לכל נוצר – גירסת **סש** וכל נוצר בוי"ו. הצד"י קמוצה, ועי' ישעיי מ"ג י'.

יורה גדולתו ומלכותו – לפי גירסת "וכל" בוי"ו (הנ"ל), ע' תרגום הסידור לר' פלטיאל בירנבאום, שתירץ הקושיא שהבאנו בד"ה הינו, שלפי הפייטן כונת גמרא ערובין ס"ה א' "כל שאין דעתו

מיושבת עליו אל יתפלל, שנאמר (- עיין תוספות) בצר אל יורה", שלשון "יורה" משמע עבודה, ולא רק תפילה. ודוחק. ובס' גרסו גם "וכל" וגם "יורה", ולשון הודאה נמי משמע עבודת ד' בכלל.

פה"מ: היסוד החמישי שהוא יתעלה הוא אשר ראוי לעבדו ולרוממו ולפרסם גדולתו ומשמעתו. ואין עושיין כן למה שלמטה ממנו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות, לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם אין להם שלטון ולא בחירה אלא רצונו יתעלה, ואין עושיין אותם אמצעים להגיע בהם אליו, אלא כלפיו יתעלה יכונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו. וזה היסוד החמישי הוא האזהרה על עבודה זרה, ורוב התורה באה להזהיר על זה. [ועיין הלכות ע"ז ברמב"ם ריש פרק א', ריש פרק ב'.]

שפע נבואתו – "שפע" מלשון ריבוי, ע' איוב כ"ב י"א, וש"נ, וצ"ע.

נבואתו נתנו – בכ"י הגירסא "נתנה" בלשון נקבה.

אל אנשי סגולתו ותפארתו – ע"פ פה"מ צריך לתרגם: מבחרי המין האנושי שבהם מתפאר (כמו שמות י"ט ה'). אי נמי, "סגולתו" ע"פ דברים ז' ו' "עם סגולה", ולאפוקי גויים (ובאמת היו לפני ישראל נביאים, רק משה ביקש "ונפלינו (שמות ל"ג ט"ז)", שלא ישרה שכנתו על האומות, והקב"ה קיבל תפילתו, ראה ברכות ז' א', עיין דברים י"ח ט"ו). ו"תפארתו" הכונה לצדיקים, עיין ישעי' ד' ב' "לגאון ולתפארת", שם מ"ד כ"ג "ובישראל יתפאר".

אל – בסגו"ל, ואינו קדוש. ולפ"ז, ה'פסיק' לפניו, דלא כס"ש.

פה"מ: היסוד הששי הנבואה. והוא, לדעת שזה המין האנושי יש שימצאו בו אישים בעלי כשרונות מפותחים מאד ושלמות גדולה, ותתכונן נפשם עד שמקבלת צורת השכל, ויתחבר אותו השכל האנושי בשכל הפועל, ויאצל עליהם ממנו אצילות שפע, ואלה הם הנביאים, וזוהי הנבואה וזהו ענינה [גבי מהות הנבואה, עיין יסו"ה ריש פרק ד'].[

לא קם בישראל כמשה עוד נביא – הלשון דברים ל"ד י'. ועיין במדבר רבה פרק י"ד כ' באומות העולם קם בלעם, כדי לא ליתן פתחון פה כו'.

נביא ומביט את תמונתו – הלשון במדבר י"ט ח'. יש בזה אריכות גדולה, ועיין רמב"ן יבמות מ"ט ב', ואכמ"ל עוד.

את תמונתו – גירסת פמ "אל תמונתו", והיינו הך.

פה"מ: היסוד השביעי נבואת משה רבינו. והוא, שנאמין שהוא אביהן של כל הנביאים שקדמו לפניו והבאים אחריו, הכל הם למטה ממנו במעלה, והוא בחיר ה' מכל המין האנושי, אשר השיג ממנו יתעלה יותר ממה שהשיג וישיג כל אדם שנמצא ושימצא. ושהוא עליו השלום הגיע לתכלית הרוממות מעל האנושיות עד שהשיג המעלה המלאכית ונעשה במעלת המלאכים, לא נשאר לפניו שום מסך שלא קרעו ולא עצר בעדו שום מעצור גופני, ולא נשאר בו שום דבר מן החסרון לא מעט ולא הרבה, והושבתו בו הכוחות הדמיוניים והחושים בכל השגותיו, ונתבהל כוחו המתעורר, ונשאר שכל בלבד, ועל ענין זה אמרו עליו שהוא מדבר עם ה' בלי אמצעות המלאכים. [ועיין שם שהאריך עוד, ועיין יסו"ה ז' ו'.]

תורת אמת נתן לעמו אל – לאפוקי אומות העולם, עיין ב"ק ל"ח א', וראה תהלים סוף קמ"ז "מגיד דבריו ליעקב כו' ומשפטים בל ידעום".

תורת אמת – הלשון מלאכי ב' ו', תהלים י"ט י', ועיין רש"י דברים ט"ז י"ט.

אל – קודש.

על יד נביאו נאמן ביתו – הכונה למשה רבנו ע"ה. ועיין לעיל על הנבואה בכלל, ונבואת משה בפרט.

נאמן ביתו – הלשון במדבר י"ב ז' – "נאמן" הכונה קבוע, כמ"ש (הרשב"ם שם). המ"ם קמוצה.

פה"מ: היסוד השמיני הוא תורה מן השמים. והוא, שנאמין שכל התורה הזו הנמצאת בידינו היום הזו היא התורה שניתנה למשה, ושהיא כולה מפי הגבורה, כלומר שהגיעה עליו כולה מאת ה' הגעה שקורים אותה על דרך ההשאלה דבור, ואין יודע איכות אותה ההגעה אלא הוא עליו השלום אשר הגיעה אליו, ושהוא במעלת לבלר שקורין לפניו והוא כותב כולה תאריכיה וספוריה ומצותיה, וכך נקרא מחוקק.

ואין הבדל בין ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען, ושם אשתו מהיטבאל בת מטריד, או אנכי ה', ושמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה קדושה אמת. ולא נעשה מנשה אצלם כופר ופוקר יותר מכל כופר אחר אלא לפי שחשב שיש בתורה תוך וקלפה, ושאלו התאריכים והספורים אין תועלת בהם, ומשה מדעתו אמרם, וזהו ענין אין תורה מן השמים, אמרו שהוא האומר שכל התורה כולה מפי הקב"ה חוץ מפסוק אחד שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו וזה הוא כי דבר ה' בזה - תעלה ה' ממה שאומרים הכופרים - אלא כל אות שבה יש בה חכמות ונפלאות למי שהבינו ה', ולא תושג תכלית חכמתה, ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים.

ואין לאדם אלא להתפלל כמו דוד משיח אלהי יעקב שהתפלל גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. וכן פירושה המקובל גם הוא מפי הגבורה, וזה שאנו עושים היום צורת הסוכה והלולב והשופר והציצית והתפילים וזולתם היא עצמה הצורה שאמר ה' למשה ואמר לנו, והוא רק מוביל שליחות נאמן במה שהביא. [ועיין הקדמת ספר משנה תורה פירוט סדר מסירת התורה מפי הגבורה עד רבינא ורב אשי.]

לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו – הכפילות ברורה. ויש מפרשים שלא יחליף הדינים שבתוך התורה (וכן מצינו לשון "חילוף" על שינוי הדבר כמו בראשית ל"א ז'). ו"לא ימיר" הכונה על כל התורה – בתורה חדשה אחרת תחתיה. וש"ח פירש שלא ימיר את ישראל באומה אחרת, עיין פסחים סוף פ"ז א', ולא יחליף

דת תורתו. וגבי הוספה נמי, עיין דברים רבה פרק ח' ו' "שלא נשתייר ממנה בשמים". וכן כתב גם פה"מ (בתרגום שלפנינו).

ולא ימיר – הלשון מיכה ב' ד', ע"ש.

לעולמים – הכונה שגם בעולם ימות המשיח וכולי (- ידועה מחלוקת הרמב"ם פרק י' מהלכות תשובה עם שאר ראשונים מהו "עולם הבא", עיין שער הגמול לרמב"ן ז"ל) לא תשתנה התורה כלל (ולא ימיר את עמו). וע"ל ד"ה ברוך עדי עד.

לזולתו – זולת עם ישראל (כנ"ל), או זולת משה רבנו.

פה"מ: היסוד התשיעי הבטול. והוא שזו תורת משה לא תבטל, ולא תבוא תורה מאת ה' זולתה, ולא יתוסף בה ולא יגרע ממנה לא בכתוב ולא בפירוש.

צופה ויודע סתרינו – עיין מלכים א' ח' ל"ט "ידעת לבדך את לבב כל בני האדם", דברים כ"ח כ"ט "הנסתרות לד' אלקינו", ירמיה כ"ג כ"ד "אם יסתר איש במסתרים". ועיין רש"י איוב כ"ג י"ג "והוא באחד ומי ישיבנו". ועיין יסו"ה פרק ב' ט', י'. ידועה התימה על תוד"ה שאין שבת י"ב ב', שהרחיב הדבר גם למלאכים, וי"ל.

צופה ויודע – הכפילות ברורה, ולא מצאתי עדיין ישוב מחזור.

מביט לסוף דבר בקדמתו – עיין רש"י ירמיה ל"ב כ"ז, אבות "הכל צפוי". הכונה שיודע העתידות.

בקדמתו – כצ"ל, ולא "בקדמותו" בוי"ו או שור"ק. וגירסת קצת סידורי תימן "כקדמותו", וגם זה יאות.

פה"מ: **היסוד העשירי** שהוא יתעלה יודע מעשה בני אדם ולא הזניחם, ולא כדעת האומר עזב ה' את הארץ, אלא כמו שאמר גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני האדם, ואמר וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ, ואמר זעקת סדום ועמורה כי רבה, הרי אלו מורים על היסוד העשירי הזה.

גמל לאיש חסד כמפעלו – הלשון משלי י"א י"ז, ומורכב על איוב ל"ד י"א. גירסת מה "חסיד", והיינו הך כמבואר ברש"י שם.

כמפעלו – הכונה כמעשהו, ע' איוב שם.

נותן לרשע רע כרשעתו – עיין תהלים ל"ד כ"ב "תמות רשע רעה", מיכה א' י"ב, ואיוב ל"ד י"א. ויש שפירשו על "רשע רע" (ישעיה ג' י"א) – ועד"ז כתב "איש חסד" דוקא. ותימה, אטו רשע שאינו רע לבריות (עיין הדרשא קדושין מ' א') אינו נענש. ואולי י"ל שהכונה לעוה"ז בלבד. **סש** גרסו "יתן", ונראה שהוא ט"ס.

פה"מ: **היסוד האחד עשר** שהוא יתעלה משלם גמול טוב למי שמקיים מצוות התורה, ומעניש מי שעובר על אזהרותיה, ושגמולו הגדול הוא העולם הבא, ועונשו החמור הכרת.

ישלח לקץ הימין משיחנו – כשאר החכמים סנהדרין צ"ט ב', ודלא כרב הלל שאין משיח לישראל כו', ע"ש.

לקץ הימין – כך הלשון דניאל י"ב י"ג, ועיין רש"י. **בעמ** "הימים", ובכ"י "ימים", והכל אחד. הכונה לאחרית הימים, ע"ש.

מחכי קץ ישועתו – לאו לאפוקי מי שאינו מאמין, שלא מצינו קנס זה רק בתחית המתים, עיין סנהדרין ר"פ חלק, מידה כנגד מידה. ומ"ש "לחכות" הכונה כמבואר בסנהדרין צ"ח ב', אבל אין ראיה שיחכה "בכל יום", רק לצפות לישועה (שבת ל"א א') בכלל בגאולת הפרט והכלל. חז"ל באו ללמדנו שמישיח טרם בא וכו', וכן עיין הלכות מלכים ריש פרק י"א, ותו לא. ועיין כל מ"ש במבוא.

פה"מ: היסוד השנים עשר ימות המשיח, והוא להאמין ולאמת שיבא ואין לומר שנתאחר אם יתמהמה חכה לו, ואין לקבוע לו זמן, ולא לפרש את המקראות כדי להוציא מהן זמן בואו, אמרו חכמים תפוח דעתן של מחשבי קצין. ולהאמין בו מן הגדולה והאהבה ולהתפלל לבואו בהתאם למה שנאמר בו על ידי כל נביא, ממשה ועד מלאכי. ומי שנסתפק בו או זלזל בענינו הרי זה מכחיש את התורה שהבטיחה בו בפירוש בפרשת בלעם ואתם נצבים. ומכלל היסוד הזה כו'.

מתים יחיה אל ברב חסדו – מפורש בהרבה מקומות, ואכמ"ל (עייין היטב גמרא ריש פרק חלק). ועיין במבוא מקורות הרמב"ם על זה.

חסדו – עייין סנהדרין ריש צ"ב ב' 'מחיה ברחמים', וכן בתפילה 'מחיה מתים ברחמים', ואיה מצינו לשון 'חסד', וצ"ע.

פה"מ: היסוד השלשה עשר תחיית המתים. והוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה, ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין זה אבל הוא לצדיקים, וכן הוא לשון בראשית רבה גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים, ותחיית המתים לצדיקים בלבד ואיך יחיו הרשעים והם מתים אפי' בחייהם, וכן אמרו (ברכות יח:) רשעים אפי' בחייהם קרואים מתים, צדיקים אפי' במיתתן קרואים חיים. [ועיין אגרת הרמב"ם על תחיית המתים.]

ברוך עדי עד כו' – ראה ריש ההערות.

ברוך עדי עד – הכונה גם לאחר תחיית המתים, ע"ל ד"ה לעולמים.

ברוך – מקור הברכות, ולא שמתברך מזולתו (וכמו "רחום").

עדי עד – הלשון ישעיה כ"ו ד'.

שם תהלתו – ע"פ תהלים קמ"ה כ"א. הכונה שמו המהולל.

עמ בהוספה מוקדמת יחסית (בשביל הניגון, ולא יצאה מהפייטן):

... שם תהלתו:

אַלְהַ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְעֶקְרִים, הֵן הֵם יְסוּד דַּת אֵל וְתוֹרָתוֹ;

תּוֹרַת מֹשֶׁה אָמַת וּנְבוֹאָתוֹ, בְּרוּךְ עַדִּי עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ;

ארבעה נספחים:

א:

פיוט "אדון עולם" בנוסח עדות המזרח:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מְלֶךְ. בְּטָרֵם כָּל יַצִּיר נִבְרָא:

לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחַפְצוֹ כָּל. אֲזִי מְלֶךְ שָׁמוּ נִקְרָא:

וְאַחֲרֵי כָּלֹת הַכֹּל. לְבִדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא:

וְהוּא הָיָה וְהוּא הֵנָּה. וְהוּא יִהְיֶה בְּתַפְאָרָה:

וְהוּא אֶחָד וְאַיִן שְׁנֵי. לְהַמְשִׁילוֹ וְלִהְתְּבִירָה:

[יש מוסיפים: והוא ראשון והוא אחרון. לְכָל חוֹמֶר וְלְכָל צוּרָה:]

בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תְּכָלִית. וְלוֹ הָעוֹז וְהַמְשֻׁרָה:

בְּלִי עֲרֵךְ בְּלִי דְמִיּוֹן. בְּלִי שְׁנוּי וְתַמּוּרָה:

בְּלִי חֲבוּר בְּלִי פְרוּד. גְּדוֹל כַּחַ וְגַבּוּרָה:

וְהוּא אֵלִי וְחֵי גּוֹאֲלִי. וְצוּר חֲבָלִי בְּיוֹם צָרָה:

וְהוּא נָסִי וּמְנוּסִי. מְנַת כּוֹסֵי בְּיוֹם אֶקְרָא:

וְהוּא רוּפָא וְהוּא מְרַפָּא. וְהוּא צוּפָה וְהוּא עֲזָרָה:

בְּיָדּוֹ אֶפְקִיד רוּחִי. בְּעֵת אֵישָׁן וְאַעִירָה:

וְעַם רוּחִי גּוֹיֹתִי. אֲדַנִּי לִי וְלֹא אֵירָא:

בְּמַקְדָּשׁוֹ תִּגַּל נַפְשִׁי. מְשִׁיחֵנוּ יִשְׁלַח מְהֵרָה:

וְאֵז נְשִׁיר בְּבֵית קְדוֹשֵׁי. אָמֵן אָמֵן שֵׁם הַנּוֹרָא:

ב:

הצהרת "אני מאמין" שנהוג לאומרו אחר תפילת שחרית בנוסח אשכנז:

(א) **אָנִי מְאָמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא
בוֹרָא וּמְנַהֵיג לְכָל הַבְּרוּאִים. וְהוּא לְבָדוּ עֲשֵׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל
הַמַּעֲשִׂים:**

(ב) **אָנִי מְאָמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא
יְחִיד וְאֵין יְחִידוֹת כְּמוֹהוּ בְּשׁוּם פְּנִים. וְהוּא לְבָדוּ אֱלֹהֵינוּ. הֵיךְ
הֵיךְ וַיְהִי:**

(ג) **אָנִי מְאָמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אֵינוֹ
גּוֹף. וְלֹא יִשְׁיגוּהוּ מִשִּׁגֵי הַגּוֹף. וְאֵין לוֹ שׁוֹם דְּמִיּוֹן כָּלָל:**

(ד) **אָנִי מְאָמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא
רֵאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן:**

(ה) **אָנִי מְאָמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לוֹ
לְבָדוּ רְאוּי לְהִתְפַּלֵּל. וְאֵין רְאוּי לְהִתְפַּלֵּל לְזוּלָתוֹ:**

(ו) **אָנִי מְאָמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁכָּל דְּבָרֵי נְבִיאִים אֱמֶת:**

ז) אָנִי מֵאַמִּין בְּאַמוּנָה שְׁלֵמָה. שְׁנִבּוּאָת מֹשֶׁה רַבְּנוּ עָלֵינוּ
הַשְּׁלוֹם הֵיטָה אֲמֵתִית. וְשֶׁהוּא הָיָה אָב לְנִבְיָאִים. לְקוֹדְמִים לְפָנָיו
וְלְבָאִים אַחֲרָיו:

ח) אָנִי מֵאַמִּין בְּאַמוּנָה שְׁלֵמָה. שְׁכָל הַתּוֹרָה הַמְצוּיָה עִתָּה
בְּיַדֵּנוּ הִיא הַנְּתוּנָה לְמֹשֶׁה רַבְּנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם:

ט) אָנִי מֵאַמִּין בְּאַמוּנָה שְׁלֵמָה. שְׂזֵאת הַתּוֹרָה לֹא תִהְיֶה
מִחֲלַפְת וְלֹא תִהְיֶה תּוֹרָה אַחֲרֵת מֵאֵת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

י) אָנִי מֵאַמִּין בְּאַמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ יוֹדֵעַ
כָּל מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם וְכָל מַחֲשַׁבוֹתָם. שֶׁנֶּאֱמַר "הִיצַר יַחַד לְבָם
הַמְּבִין אֵל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם" (תהלים ל"ג ט"ו):

יא) אָנִי מֵאַמִּין בְּאַמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ גּוֹמֵל
טוֹב לְשׂוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו:

יב) אָנִי מֵאַמִּין בְּאַמוּנָה שְׁלֵמָה. בְּבִיאַת הַמְּשִׁיחַ. וְאִף עַל פִּי
שְׂיִתְמַהֲמָה. עִם כָּל זֶה אַחַתְּכָה לוֹ בְּכָל יוֹם שְׂיִבּוּא:

ג) אָנִי מֵאֲמִין בְּאֲמוּנָה שְׁלֵמָה. שְׁתֵּהִי תַחֲתֵית הַמֵּתִים בְּעַת
שְׂעִיעָלָה רְצוֹן מֵאֵת הַבּוֹרָא תִּבְרָךְ שָׁמוּ וְיִתְעַלָּה זְכָרוֹ לְעַד וּלְנֶצַח
נְצָחִים:

[ויש מוסיפים פסוק "לישועתך קויתי" (בראשית מ"ט י"ח) ותרגומו ג' פעמים.]

ג:

הצהרת "אני מאמין" שנהוג לאומרו אחר תפילת שחרית בנוסח עדות המזרח:

הָרִי אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֲמוּנָה שְׁלֵמָה בְּשֵׁלֶשׁ עֶשְׂרֵה עֲקָרִים שֶׁל הַתּוֹרָה
הַקְּדוּשָׁה: א. שֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצוּי וּמְשֻׁגָּח. ב. וְהוּא אֶחָד. ג.
וְאֵין לוֹ גּוֹף וְאֵין לוֹ דְמוּת הַגּוֹף. ד. וְשֶׁהוּא קַדְמוֹן לְכָל קְדוּמִים. ה.
וְאֵין עֲבוּדָה לְזוּלָתוֹ. ו. וְיוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת בְּנֵי אָדָם. ז. וְנִבְוֵאת מִשָּׁה
רַבְּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם אָמֵת. ח. וְשֶׁהוּא אֲדוֹן לְכָל הַנְּבִיאִים. ט. וְשֶׁהַתּוֹרָה
נִתְּנָה מִן הַשָּׁמַיִם. י. וְשֶׁלֹּא תִשְׁתַּנֶּה בְּשׁוּם זְמַן, חֵס וְשְׁלוֹם. יא.
וְשֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְעַנֵּשׁ לְרָשָׁעִים וּמְשַׁלֵּם שְׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים.
יב. וְשֶׁיְבוֹא מְלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. יג. וְשֶׁהַמֵּתִים עֲתִידִים לְהַחְיּוֹת.

[?יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתכּוּף יצרנו לעבודתך]

כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ תְּמִיד, אָמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן:]

פיוט נוסף על יסוד י"ג העיקרים:

[פיוט זה מופיע במחזור יום כיפור של עדות המזרח עבור הקהל (בלחש)
קודם שאומר החזן "אל רחום שמך".]

יְדוּד מְנַת חֶלְקֵי וְכוּסֵי:

מְעֲזֵי וּמְבַטְחֵי וּמְנוּסֵי:

יְדוּד הוּא אֲשֶׁר בְּלִתֵּי מְחַדָּשׁ:

וְהוּא נִמְצָא אֶמֶת קְדוֹשׁ וּמְקַדָּשׁ:

יְדוּד הוּא וְאֵין עוֹד מְלַבְדּוֹ:

וְהוּא אֶחָד מְלֵא עוֹלָם כְּבוֹדוֹ:

יְדוּד הוּא מְעַלָּה וּמְפַאָר:

וְאֵין לוֹ גּוּף וְלֹא דְמִיּוֹן וְתֵאָר:

יְדוּד הוּא אֲשֶׁר לוֹ הַגְדָּלָה:

וְהוּא קְדָמוֹן וְגַם נִשְׁגָּב וְנִפְלָא:

יְדוּד הוּא אֲשֶׁר הִפְלֵ עֲבָדָיו:

וְחִיבִים לְהִתְפַּלֵּל לוֹ יְדִידָיו:

יְדוּד הוּא אֲשֶׁר הִשְׁכִּיל וַיַּדְע:

וְלֹא יִתְחַדָּשׁוּ לוֹ דֵּין וּמִדָּע:

יְדוּד הוּא אֲשֶׁר בָּחַר בִּירְאָיו:

וּמִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עַל נְבִיאָיו:

יְדוּד הוּא אֲשֶׁר מָשָׁה בְּחֵרוֹ:

וידעו בַּשֵּׁם וְחַפֵּץ בִּיקָרוֹ :
ידוֹד הוּא אֲשֶׁר שָׁם דָּת וְחֻקָּה :
לְיִשְׂרָאֵל מִנִּפְתַּת מִתּוֹקָה :
ידוֹד הוּא אֲשֶׁר חָקַק לְעַם חֵק :
וְלֹא חָק לוֹ זְמַן לְכֹלֹת וְלִמְחֹק :
ידוֹד הוּא אֲשֶׁר אֶתּוֹ שָׁכְרוּ לְקוֹנָיו :
רַק לְאוֹיְבָיו אַף שָׁמְרוּ :
ידוֹד הוּא אֲשֶׁר יִשַׁע יְקָרֵב :
לְעַם חוֹכָה בְּכֹל בִּקְרָר וְעָרֵב :
ידוֹד הוּא מְחַיֶּה הַעֲצָמוֹת :
אֲשֶׁר אַחֲרֵי מוֹת הֵם יִבְשׁוֹת :
ידוֹד הוּא מֵאִיר עוֹלָם בְּיַפְיוֹ :
וַיִּוֹדְעוּ יֵאמְרוּ תְּמִיד אֵיוֹ :
ידוֹד הוּא אֲשֶׁר בָּרָא בְּרָא שֵׁית :
וְשֵׁם חֻקָּה קְדוּמַת כֹּל וְרֵאשִׁית :
ידוֹד הוּא וּבְנִתִּיבוֹת פְּלִיאֹת :
מְחוֹקֵק כֹּל אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת :
ידוֹד הוּא אֲשֶׁר נִקְדָּשׁ בְּסוּדָם :
וּמָה גְדוֹל כְּבוֹדוֹ מִכְּבוֹדָם :
ידוֹד הוּא אֲשֶׁר לִשְׁמוֹ מְשֻׁרְתִּים :

ומזיו זָהָרוּ אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים :
 יְדוּד הוּא אֲשֶׁר בְּשֵׁמוֹ קְרוּאִים :
 ומודים לוֹ ומפְנֵיו יֵרְאִים :
 יְדוּד הוּא לְכָל חֲפָצָיו דְּרוּשִׁים :
 ומסַפְרָם שְׂתִים וּשְׁלֹשִׁים :
 יְדוּד הוּא בְּקֶעָה יְדוּ נְהָרוֹת :
 וְהוּא שֵׁם סוּד לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת :
 יְדוּד הוּא שֵׁם בְּרִית אֶחָד מִמְצָע :
 בְּסוּד עֶשֶׂר סְפִירוֹת הוּא בְּאֶמְצָע :
 יְדוּד הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה עֲרֵבוֹת :
 נְשָׁמוֹת בָּם וְגַם גְּשָׁם נְדָבוֹת :
 יְדוּד הוּא אֲשֶׁר נוֹדַע לְעַמּוֹ :
 וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ מִמְקוֹמוֹ :
 יְדוּד הוּא יְסוּד הַכֹּל וְאֶשְׁכּוּל :
 וְהוּא מְמַצִּיא לְכָל נִמְצָא וְיְסוּד כָּל :
 יְדוּד הוּא הָאֱלֹהִים בְּשֵׁמִים מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד :